

dS De
Standaard**De Standaard**

Date: 13-08-2026

Page: D 006+007

Periodicity: Daily

Journalist: Charlotte De Somviele

Circulation: 61670

Audience: 380640

Size: 1 745 cm²

artificiële creativiteit

In AI-theaterstuk praat fotograaf Kaat Pype met haar overleden moeder

Het personage Moeke wordt opgebouwd uit 400 gigabyte archiefmateriaal. © Jimmy Kets

In 'Sonder' zullen fotograaf Kaat Pype en haar vader het podium delen met een AI-versie van hun overleden *moeke*. Daarvoor bouwen NTGent en de jonge start-up North Star een van de eerste open spraaksynthesemodellen voor West-Vlaams dialect. "Dankzij AI hebben we het ritme waarop we rouwen meer zelf in de hand."

Het recept voor haar beroemde garnaalkrokotten. Dat zou beeldend kunstenaar Kaat Pype vragen als ze haar moeder nog één keer kon terugzien. En of ze het goed stelt in de hemel daarboven. Vier jaar geleden moest Pype abrupt afscheid nemen van haar moeder Lieve, amper 68 jaar. Ze was een boom aan het snoeien in de tuin toen haar ladder plots wegschoof. "Zij was die éne vrouw van wie iedereen altijd dacht dat ze 120 ging worden. Fris en fruitig. En toen was het plots gedaan."

Pype worstelde met haar eigen verlies, maar ook met dat van haar vader. Hoe moet je in godsnaam verder na 47 jaar huwelijk? Bij wijze van artistieke rouwverwerking ging Pype haar vader fotograferen in de huizen van andere weduws. "Doe alsof je er al twintig jaar woont", gaf ze hem als opdracht. Met een 360 gradencamera volgde Pype hem in bed, tijdens de afwas en in zijn pyjama voor de tv, met de arm rond zijn vrouw voor één dag. "Zo probeerden we een echo te creëren van het dagelijkse

leven met ons *moeke*, een leegte te vullen die eigenlijk onvulbaar is", schetst Pype.

Maar wat als die leegte wél gevuld kon worden? Als *moeke* met behulp van artificieel intelligentie uit de dood kon herrijzen om afscheid te nemen, net zoals Eurydice in de bekende mythe? Het is de insteek van de bijzondere theatervoorstelling *Sonder*, die in februari 2027 in première gaat bij NTGent. Het Gentse stadstheater pioniert al een tijdje met zijn hoogtechnologische theaterexperimenten, met dank aan huis-

artiest Alva Ishii. Geen kunstenaar van vlees en bloed, wel een AI-bot die gevoed is met het hele NTGent-archief. De fusie van een taalmodel en spraaktechnologie werd ontwikkeld binnen het Goose Bumps Tech Lab, een broedplaats voor kunst en technologie van NTGent en de Gentse techhub Wintercircus, die ook optreedt als coproducent van *Sonder*.

In *Sonder* krijgt Alva Ishii voor het eerst de hoofdrol. Ze zal in de huid kruipen van Moeke, aan wie Vake (Pypes vader) en de

fotografie live op het podium alle vragen kunnen stellen waartoe ze de kans niet meer kregen. Ze worden bijgestaan door acteur Stefaan Degand, die negen jaar geleden zijn eigen vrouw en ongeboren kindje verloor.

“Het doemscenario rond AI komt altijd op hetzelfde neer: zal het ons, mensen, vervangen? Maar dat interesseert me niet”, zegt Yves Degryse, artistiek leider van NTGent en regisseur van *Sonder*. “Ik wil net de onmogelijkheid tonen. Moeke terugbrengen, het ultieme verlangen van Kaat en haar vader, kunnen we niet. Maar hoe dicht kunnen we bij haar komen? Hoe zullen we in de toekomst met afscheid omgaan als we onze doden langer levend kunnen houden door technologie?”

78 uur homevideo's

In het ‘dramaturgiekot’ van NTGent is het druk. De repetities staan deze zomer nog vooral in het teken van onderzoek. Dat betekent: veel discussiëren, experimenteren en creatieve oplossingen zoeken. Niet op de vloer, maar op de laptop. Programmeur Joni De Borger is het brein achter het brein van Moeke. Hij moet maken dat Alva Ishii

denkt en reageert zoals de echte Lieve. Anders dan pakweg Hamlet bestaat Moeke niet uit een paar bladzijden theatertekst, maar wordt haar personage opgebouwd uit 400 gigabyte archiefmateriaal.

De Borger scrollt door zijn digitale bibliotheek met videoclips. ‘Pappie, Mammie en Tante Josée op aperitief bij Meter’, ‘Lieve snookert in Bretagne’ en ‘Nieuwjaar met de familie Pype in het bos’, leest de index. Pypes vader was een enthousiaste doehet-zelfvideograaf die al sinds de jaren 90 talloze homevideo's maakte voor zijn vader, die in de laatste jaren van zijn leven niet veel meer buitenkwam. Liefst 78 uur videomateriaal en een kleine 23.000 foto's doneerde de familie Pype aan Alva Ishii, die zich zo kan onderdompelen in Lieves verleden en persoonlijkheid.

“Zo'n rijk archief is uitzonderlijk”, zegt De Borger. “Maar tegelijk is het een huizenwerk om het te doorploegen. Met behulp van AI detecteren we nu alle fragmenten waarop Moeke te zien is. Daarna zullen we Ishii voeden met de tijdslijn van Lieves leven, haar stamboom, en leggen we een persoonlijkheidsbijbel aan over haar karakter.”

Gekloonde stem

Maar hoe maak je een dode, gespeeld door een AI-bot zonder lijf, aanwezig op een

theaterpodium? Hoe zal het publiek voelen dat Moeke ‘daar’ is? Alles draait rond vormen van ontmoeting. Eerst zal Moeke reageren via live gegenereerd schrift: via een speciale autopenmachine kan ze brieven schrijven met een fysieke pen. Daarnaast wordt er geëxperimenteerd met een hologram en zullen we Lieve ook kunnen ho-

ren. Momenteel praat Alva Ishii nog zoals Yvonne, de gepensioneerd dramaturge en archivaris van NTGent, maar voor *Sonder* werd een kloon van Lieves stem gemaakt. Nu is het zoeken naar de juiste stemkleur en intonatie.

Pype heeft het resultaat nog niet gehoord. “En we gaan dat ook heel voorzichtig opbouwen, met eerst een paar slechte versies, anders is de sprong psychologisch te groot”, licht Degryse toe. Pype knikt. “Dit is een proces van traag groeien. Barbara Raes, de partner van Yves, co-artistiek directeur van NTGent en rituelenmaker, heeft de begrafenis van mijn mama gedaan, dus gelukkig is er een veilige bedding waarin we ons aan zoiets kwetsbaars kunnen wagen.”

Wellicht zullen de originele stem en de deepfake niet helemaal samenvallen. Dat zag Degryse ook in de theateervoorstelling *Act #2* van Kris Verdonck, waarin de stem van de overleden acteur Johan Leysen werd gesimuleerd. “Ik dacht: wauw, hij is teruggekomen uit de dood! Maar achteraf sprak ik met Johans zus en zij was heel opgelucht dat de simulatie net niet zoals de echte

Johan klonk.”

De gouden graal in het hele creatieproces wordt ongetwijfeld de Geluwse tongval van Moeke. De bestaande spraak-synthesemodellen zijn vrijwel allemaal gebaseerd op het Standaardnederlands. West-Vlaams is, samen met Limburgs, het moeilijkste dialect om te trainen. Maar dat is een kolfje naar de hand van de piepjonge AI-wizards Filip Nowak en Oleksandr Tsepukh, een Pool met een voorliefde voor frietjes, en een Oekraïner die door de oorlog in België terecht kwam. Hun non-profit-start-up North Star is het jonge veulen in de AI-wereld en werd door Wintercircus gematcht met NTGent.

“Het is onze missie om AI en robotica dichterbij de mensen te brengen”, vertelt Nowak. “Kunst kan die kloof dichten. Het is de ideale plek om te onderzoeken hoe AI de wereld zal veranderen, zonder dat er geldgewin achter zit.” Tsepukh vult aan: “We willen ook een tegenwicht bieden tegen de braindrain van talent naar China en de Verenigde Staten. Als we aan de tech-community tonen: hey, wij bouwen het eerste West-Vlaamse opensource *text-to-speech*-model, dan zien ingenieurs dat er ook in België veel spannends gebeurt.”

Evident is het niet. Op het podium zullen Moeke en Vake natuurlijk niet praten over koetjes en kalfjes, maar over leven,

dood en afscheid. Laat dat nu net de delicate gesprekken zijn waarop Pypes vader zijn camera niet richtte. Kaat en haar tante moeten nu zoveel mogelijk dialogen oefenen in het Geluws, die als input kunnen dienen voor het taalmodel. “Zodra we weten dat het voor theater bedoeld is, hebben

we al snel de neiging netter Algemeen Nederlands te praten, terwijl het net zo natuurlijk mogelijk moet blijven”, aldus Pype. “Daarom hebben we ook actrice Marijke Pinoy gevraagd. Zij groeide op in Geluwe en heeft geen schroom om dialect te spreken.”

Emotracking

Het gesprek tussen Alva Ishii en haar tegenspelers zal elke avond anders zijn. Het is de bedoeling dat ze via ‘emotracking’ realtime kan reageren op de gevoelens van haar tegenspelers. “Door de hartslag en bloeddruk van Kaat en haar vader te meten, zal Moeke kunnen weten: aha, mijn dochter is nerveus, want het is première”, zegt Degryse. “Daar kunnen we nog verder in gaan: is Moeke er zich bijvoorbeeld van bewust dat we op tournee zijn?”

De live interactie komt natuurlijk met risico’s. Wat als Alva Ishii begint te hallucineren? “Wat als Moeke er plots tegen Vake uitflapt: mijn drie minnaars, van wie jij geen weet hebt, waren fantastischer dan jij? Dan kunnen we gelijk de boel stilleggen”, speculeert Degryse. Het team discussieert over oplossingen. Dat kan bijvoorbeeld door *guardrails* in te bouwen, een zwarte lijst met woorden. “Of we zetten ostentatief een rode safetyknop op het podium”, lacht Stijn Jansen, creative producer bij Wintercircus. “Als het misgaat, hop, doek!”

“Tegelijk hoop ik dat het systeem af en toe in de fout gaat. Dat Moeke ineens iets heel filosofisch antwoordt waarvan je denkt: dit is prachtig, maar dit past helemaal niet bij wie ze is”, werpt Degryse tegen. “Je moet de machine blijven zien, zodat je je als publiek afvraagt: is dit eigenlijk nog wel ethisch verantwoord?”

Die ethische vragen over het digitale hiernamaals sluimeren sowieso onder *Sonder*. Apps zoals 2Wai of Hereafter creëren vandaag al avatars, waardoor je virtueel

contact kunt houden met overleden geliefden. Kan technologie een rol spelen in de ontwikkeling van een betere rouwcultuur of zullen we de dood vooral commercieel beginnen uit te melken?

“Elke technologie kan helemaal ontsponen of iets fantastisch opleveren”, vindt Degryse. “Dankzij AI hebben we het ritme waarop we rouwen meer zelf in de hand. Vijftien jaar lang liet mijn tante de hoed van haar overleden echtgenoot aan de kapstok hangen. En op één dag was hij weg. Ze was klaar om verder te gaan. Die apps zijn de digitale versie daarvan.” Pype bevestigt: “Voor mij en mijn vader was het traumatiserend dat we geen afscheid konden nemen van moeke. Misschien krijgen we op het podium nu een nieuwe kans.”

Charlotte De Somviele

Sonder gaat in première op 18 februari 2027 bij NTGent en gaat daarna op tournee door Vlaanderen. Alle speeldata via www.ntgent.be.

“Voor mij en mijn vader was het traumatiserend dat we geen afscheid konden nemen van moeke. Misschien krijgen we op het podium nu een nieuwe kans”

Kaat Pype

Fotograaf

“Ik hoop dat het systeem af en toe in de fout gaat. Dat Moeke ineens iets heel filosofisch antwoordt waarvan je denkt: dit is prachtig, maar dit past helemaal niet bij wie ze is”

Yves Degryse

Regisseur

Artificiële creativiteit

Kan artificiële intelligentie, behalve efficiëntiewinst en bedreigingen voor jobzekerheid, ook kansen bieden voor artiesten en mediamakers? In deze reeks onderzoeken we via inspirerende voorbeelden de creatieve kracht van AI.

“Kunst kan de kloof tussen AI en robotica en de mensen dichten.” © Jimmy Kets

Vier jaar geleden moest Pype abrupt afscheid nemen van haar moeder Lieve. © Jimmy Kets

Kaat Pype in overleg met regisseur Yves Degryse (rechts). © Jimmy Kets